

# در فضای باز فقه اسلامی، امکان گسترش بیمه وجود دارد



معارف اسلامی

• گفتگو با آیت الله سید محمد خامنه‌ای



آیت‌الله... سید محمد خامنه‌ای از جمله عالمان و فرهیختگانی است که بیشتر عمر خود را به تحصیل، تحقیق و تدریس در حوزه‌های علمی و دانشگاه‌ها گذرانده است. تحصیلات فقهی ایشان عمدتاً نزد بنیانگذار عظیم‌الشان انقلاب، حضرت امام خمینی (ره) و تحصیلات فلسفی‌شان نزد فیلسوف فرزانه، علامه طباطبایی (ره) بوده است. ایشان پس از پیروزی انقلاب اسلامی، از جمله نمایندگان فعال مجلس خبرگان بود که در تهیه و تدوین قانون اساسی مشارکت داشت. همچنین در دو دوره نیز به نمایندگی مجلس شورای اسلامی انتخاب شده و ریاست کمیسیون حقوقی و قضایی و چند کمیسیون موقت دیگر مجلس را برعهده گرفت. آیت‌الله... سید محمد خامنه‌ای در زمینه‌های مختلف علمی، اعم از ترجمه و تفسیر قرآن و نهج‌البلاغه، حقوق بین‌الملل، حکمت اسلامی، خداشناسی، حقوق زن، بیمه در حقوق اسلام و... صاحب آثار متعددی است که تا کنون بیش از بیست جلد از آنها به زیور طبع آراسته شده است. از آنجا که یکی از فعالیت‌های فصلنامه آسیا انعکاس آراء صاحب‌نظران مسلمان و تلقی آنها از پدیده بیمه در عصر حاضر است، در این شماره برآن شدیم تا طی گفتگویی با آیت‌الله خامنه‌ای به انعکاس دیدگاه‌های وی پردازیم. ضمن آرزوی سلامت و بهروزی برای ایشان، شما را به خواندن این مصاحبه دعوت می‌کنیم.

آن را تأمین می‌کنند، مسلماً نقش مهمی خواهد داشت.

○ آسیا: با توجه به این که خاستگاه بیمه به معنای اختلاف نظر چشمگیری امروزی آن در مغرب زمین بوده است، آیا بین دیدگاه‌های اسلامی و غربی در این رابطه وجود دارد؟

● آیت‌الله خامنه‌ای: گرچه به ظاهر بیمه‌های کنونی - چه بیمه‌های اجتماعی و چه بیمه‌های دیگر - در اروپا تأسیس شده‌اند ولی اصول بیمه‌های اجتماعی در اسلام سابقه روشنی دارد. موضوع زکات

آرامش توأم با خوشبختی در دنیا و پس از آن در جهان آخرت می‌باشد. بنابراین اجزای این نظام اقتصادی، از جمله بیمه، باید در همین چارچوب مطالعه شود و بدیهی است که باید به سود مادی و معنوی افراد باشد. بیمه اقسامی دارد. در برخی از این اقسام به نیازهای مادی و معنوی مردم (مانند اطمینان و آرامش نسبت به آینده) توجه بیشتری شده تا سودهایی شبیه بهره پول. این گونه اقسام بیمه، چون اهداف کلی اسلام و اقتصاد سعادت‌بخش

○ آسیا: لطفاً در مورد جایگاه بیمه در مباحث اقتصاد اسلامی توضیحاتی را برای خوانندگان فصلنامه آسیا ارایه بفرمایید.

● آیت‌الله خامنه‌ای: بیمه بخشی از اقتصاد اسلامی است. اقتصاد در اسلام بخش مهمی از نظام اسلامی شمرده می‌شود؛ زیرا می‌توان از راه یک نظام اقتصادی صحیح، رفاه و آرامش و خوشبختی افراد را تأمین کرد. هدف اسلام راهبرد بشر به صورت صحیح و سالم همراه با رفاه، آسایش و

که به عنوان مالیات اسلامی معرفی می‌شود، در واقع نوعی بیمه اجتماعی بوده است و صندوق تعاون و بیمه‌های اجتماعی شمرده می‌شود. برای بیمه‌های خصوصی نیز سابقه چند هزار ساله و تاریخچه‌ای کهن یاد می‌کنند. این که کوشش می‌شود اروپا، مرکز تمدن بشری معرفی شود، خلاف واقع تاریخی و نوعی اعمال سیاست خود محوری اندیشه غربی است.

از آن گذشته نظام حقوقی اسلام به‌گونه‌ای دارای نرمش و به اصطلاح غربی، دارای تکنیک انعطافی است که براساس اصول ثابت و ابدی خود، هر تأسیس حقوقی و اقتصادی و ... جدید را که در چارچوب کلی عقیدتی و ارزشی آن بگنجد، می‌پذیرد و آن را کامل‌تر می‌کند.

به همین سبب بود که با طرح موضوع بیمه در حوزه‌های علمیه شیعی و غیر شیعی، کوشش شد که جایگاه آن را در نظام حقوق و اقتصاد اسلامی پیدا کنند. این مسئله باعث پژوهش‌های عمیق و گسترده و تألیف مقالات و کتبی شد. اختلافی که بین دیدگاه اسلام و دیدگاه غرب یا نظام سرمایه‌داری می‌تواند پیدا شود، در شکل و اصول و فواید بیمه نیست، بلکه در ریشه‌ها، انگیزه‌ها و اصول فکری و ارزشی آن است. نظام اقتصاد غربی، صرفاً مادی فکر می‌کند و بیمه را برای سود یک‌طرف (بیمه‌گر) و پیشگیری از ضرر طرف دیگر (بیمه‌گذار) می‌خواهد. اگر چه کلمه «Assurance» در انگلیسی و زبان‌های اروپایی از ریشه «Assure» به معنای اطمینان و آرامش خیال است، ولی منافاتی ندارد که دیدگاه آنها دیدگاهی مادی باشد. اسلام نیز آرامش خیال و اطمینان را در راستای زندگی برای تأمین سعادت دنیوی انسان‌ها در نظر دارد. در این بینش، گرچه هدف اصلی، معنویت و ایمان و تعالی

روحي و رشد و کمال معنوی است، اما امور مادی و این جهانی هم همواره به عنوان ابزار و مقدمات و لوازم آن زندگی متعالی، مقصود ثانوی و مهم و لازم در نظر گرفته می‌شود. در حدیث آمده است که «کار دنیا را چنان بگیر که گویی ابدی هستی - و کار آخرت را چنان بگیر که گویی فردا روز مرگ توست».

لذا اگر اختلافی در مسأله بیمه، بین اسلام و سرمایه‌داری و اندیشه غربی باشد در همین زیر بناهای فکری و ارزشی آن است. در غرب، مال، ثروت و سود، هدف اصلی و

به نظر حضرت‌تعالی، بیمه در این رابطه چه نقش مثبت و ارزنده‌ای می‌تواند داشته باشد.

● آیت‌الله خامنه‌ای: اهداف متعالی همچون تأمین عدالت، ریشه‌کنی فقر و استضعاف و استثمار و مانند اینها را در مجموعه و کل اقتصاد و حقوق اسلامی می‌توان یافت و لازم نیست که مثلاً بیمه خصوصی تمام این اهداف را در برداشته باشد. اولاً شرط هر پدیده اقتصادی آن است که، زیانبار و مفسد نباشد و ضرر و ضرار به وجود نیارد. ثانیاً علاوه بر آن،



ترجیح دارد که تأمین‌کننده تمام، یا برخی از مصالح فردی و اجتماعی باشد که اسلام آن را پذیرفته - همانطور که گفتیم بیمه می‌تواند دلواپسی افراد را از آینده بی‌اعتبار برطرف نموده و نوعی امنیت و آسایش خیال ایجاد کند تا انسان بتواند با خیال آسوده به وظایف اجتماعی، فردی و دینی خود قیام نماید.

امنیت و رفع نگرانی، خود یکی از اهداف و خواسته‌های اسلام است و این هدف در بیمه به طور خاص در بیمه‌های اجتماعی تأمین می‌شود. علاوه بر این، بیمه می‌تواند به زندگی اجتماعی نظم ببخشد و هر چیز در زمان و جای خود قرار گیرد. مثلاً بیمه

ارزش شمرده می‌شود در حالی که در اسلام، ارزش مادیات، ابزاری برای رسیدن به ارزش‌های والاتر است و هدف‌نهایی رشد روحی و معنوی انسان و رسیدن به کمال انسانی و دور شدن از ویژگی‌های حیوانی است. اما مقدمات آن، یعنی امکانات مادی و راحت دنیوی نیز ضروری شناخته شده است.

○ آسیا: شاید بتوان گفت، اصول پایه‌ای اسلام در اصلاح امور اقتصادی و تشکیل یک جامعه با کرامت شامل عدالت، ریشه‌کنی فقر و استضعاف، منع ثروت‌اندوزی، منع استثمار و ... باشد.

شخص ثالث اگر نباشد ممکن است در سوانح و تصادفات مشکلاتی بر اثر فقدان قاعده‌ای برای حل مشکل آن حادثه روی دهد و گاهی به حوادثی بدتر منتهی گردد یا وقت گرانبهای اشخاص را تلف و اعصاب آنها را ناراحت کند. همچنین در جرایم شبه عمد و خطا که حسب قانون منتهی به دیه می‌شود، قصه دور و درازی را می‌توان با بیمه کوتاه نموده و مشکل مهمی در زندگی روزانه را حل کرد.

○ آسیا: از آنجا که وظیفه بحث و بررسی و تبیین مفاهیمی چون بیمه در حوزه اقتصاد اسلامی، در وهله نخست به عهده حوزه‌های علوم دینی می‌باشد، در دو دهه بعد از انقلاب چه تلاش‌هایی در این زمینه صورت گرفته است؟

● آیت‌الله خامنه‌ای: حوزه‌های علمی اگر چه مرکز عمده طرح و بحث و حل مسایل و مشکلات حقوقی و فقهی جامعه هستند، اما این هم منحصرأ وظیفه آنها نیست و حقوقدانان و فقها و فضالای بلاد، هم در داخل و خارج، مکلف به رسیدگی به این مسایل می‌باشند و نباید تمام انتظارات و توقعات را در حوزه‌ها متمرکز کرد. در عین حال این مسأله در حوزه‌ها تحت بررسی بوده و هست، ولی به سبب کثرت مسایل و وفور مشکلات مطروحه، این مسأله فقهی اقتصادی، سهم زیادی نداشته است. برای رشد و پیشرفت موضوع بیمه، مؤسسات و سازمان‌های مربوطه بایستی حوزه‌ها و جامعه فضلا و حقوقدانان را به کار بیندازند و از آنها موضوعات جدید و احکام منقح بخواهند.

برگزاری همایش‌های علمی می‌تواند مسایل جدیدی را به میان بیاورد. به خاطر می‌آید که در یکی از همایش‌ها که به مناسبت وقف و مسایل آن برگزار شد،

مقاله من در باره مسأله «بیمه موقوفات» بود که گویا مسأله جدیدی باشد و در آن حکم فقهی قضیه بررسی شده بود. شاید اولین بار باشد که کشوری بخواهد موقوفات را بیمه کند. این کار دارای فوایدی اقتصادی و اجتماعی و در عین حال سازنده است و مانند آن پدیده‌های جدید را می‌توان برای اجزای بیمه در جامعه یافت یا ابداع کرد.

○ آسیا: با توجه به نقش ارزشمند خانواده از دیدگاه اسلامی و با توجه به بحران‌ها و آسیب‌های اقتصادی که همواره کیان خانواده را تهدید می‌کند، به نظر جنابعالی حمایت سازمان‌های بیمه‌ای در این رابطه چگونه در تقویت بنیان‌های خانواده مؤثر خواهد بود؟

● آیت‌الله خامنه‌ای: خانواده جزء مهمی از اجتماع است و می‌تواند سهم وافری از تأسیس بیمه داشته باشد. موضوع بیمه مهر و کابین، یا جهیزیه و مسکن و مانند آن، موضوعات بسیار خوبی بوده که به آنها توجه شده و هرچه بتواند در استحکام خانواده و استمرار زندگی مشترک و تربیت بهتر فرزندان مفید و مؤثر باشد، مطلوب و هدف اسلام و خداوند متعال است و نتیجه آن برقراری زمینه‌ای است که انسان با خیال و اندیشه‌ای فارغ بتواند راه زندگی معنوی و مادی خود را طی کند و آخرت خود را به طور مطلوب و سعادت‌مندانه به دست بیاورد.

سازمان‌های بیمه باید شاخه‌ای از اداره‌های خود را به پژوهش و بررسی و فراهم‌سازی طرح‌های نو اختصاص دهند تا ضمن تکامل صنعت بیمه، به نهادهای مختلف اجتماعی بویژه خانواده کمک کنند.

○ آسیا: با توجه به مباحثی که مطرح شد لطفاً به عنوان آخرین سؤال بفرمایید چه پیشنهادی در زمینه توسعه بیمه در ایران دارید؟

● آیت‌الله خامنه‌ای: پدیده بیمه نشان‌دهنده جهش اندیشه انسانی بوده و توانسته خدماتی را به بشریت ارائه دهد. در فضای باز و فقه توانای اسلامی بویژه فقه شیعه، امکان رشد و گسترش بیمه وجود دارد.

در این شرایط می‌توان پیشنهاد کرد که مؤسسات و سازمان‌های بیمه - که خوشبختانه دولتی هستند و نباید بیش از حد به فکر سود مادی باشند - بیمه را با مردم و مردم را با آن آشنا کنند و اندک بیگانگی که در این میان وجود دارد از میان بردارند تا بیمه بتواند بهتر در جامعه و خانواده‌ها و نهادهای دیگر نفوذ و رسوخ کند. همچنین، منتظر نباشند که در غرب یا آسیای دور، اختراعاتی در اقسام بیمه و خدمات ممکنه انجام شود و بنابر رویه غلط ملی، ما آن را اقتباس و به آن عمل کنیم؛ بلکه به فکر پژوهش و پردازش آن و دستیابی به انواع دیگری از خدمات بیمه باشند و با روش‌های مناسبی مانند، طرح‌های پژوهشی دانشگاهی، همایش‌های کوچک و بزرگ و انتشار افکار و اندیشه صاحب‌نظران، در توسعه آن بکوشند.

نکته مهمی که ذکر آن را لازم می‌دانم این است که مؤسسات بیمه سود را در درجه دوم اهداف کاری خود قرار دهند؛ زیرا سود مادی در اندیشه اسلامی تابعی است از دیگر اهداف، و نباید هدف اصلی و اولی باشد.

توفیق شما را از خداوند معین و متعال مسألت دارم.

و ما عندالله خیروابقی